

ЯКОВЕНКО Р. В.

ЛЕКЦІЯ № 4

з курсу

**ОСНОВИ
ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ**

для студентів інженерно-технічних спеціальностей

УДК 330.101(075)

ББК 65.01я73

Я47

Затверджено на засіданні кафедри економічної теорії, маркетингу та економічної кібернетики. Протокол від 12 вересня 2018 року № 2.

© Р.В. Яковенко, 2018.

© ЦНТУ, 2018.

Тема 4. ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ РИНКУ

ЗМІСТ

1. Ринок: сутність, функції та класифікація.
2. Попит, закон попиту, фактори, що визначають попит.
3. Пропозиція, закон пропозиції, фактори, що формують пропозицію.
4. Ціна і конкуренція.
5. Ринкова рівновага.

1. Ринок: сутність, функції та класифікація

Ринок – це система економічних відносин, що поєднує продавців та покупців різноманітних товарів та узгоджує їх економічні інтереси через ціновий механізм. Ринкова система характеризується свободою економічних дій усіх економічних суб'єктів та великою кількістю незалежних один від одного продавців і покупців.

Серед найважливіших **функцій** ринку виділяють:

Саморегулювання економіки, узгодження інтересів виробництва і споживання по усьому асортименту продукції.

Стимулююча функція мотивує виробника до підвищення ефективності виробництва з метою максимізації прибутків.

Регулююча функція передбачає досягнення пропорцій між виробництвом різних товарів та різними галузями виробництва.

Інформаційна функція забезпечує необхідною інформацією на ринку продавців і покупців.

У загальному вигляді ринок можна поділити на **ринок ресурсів**, **ринок споживчих товарів** та **ринок засобів виробництва**.

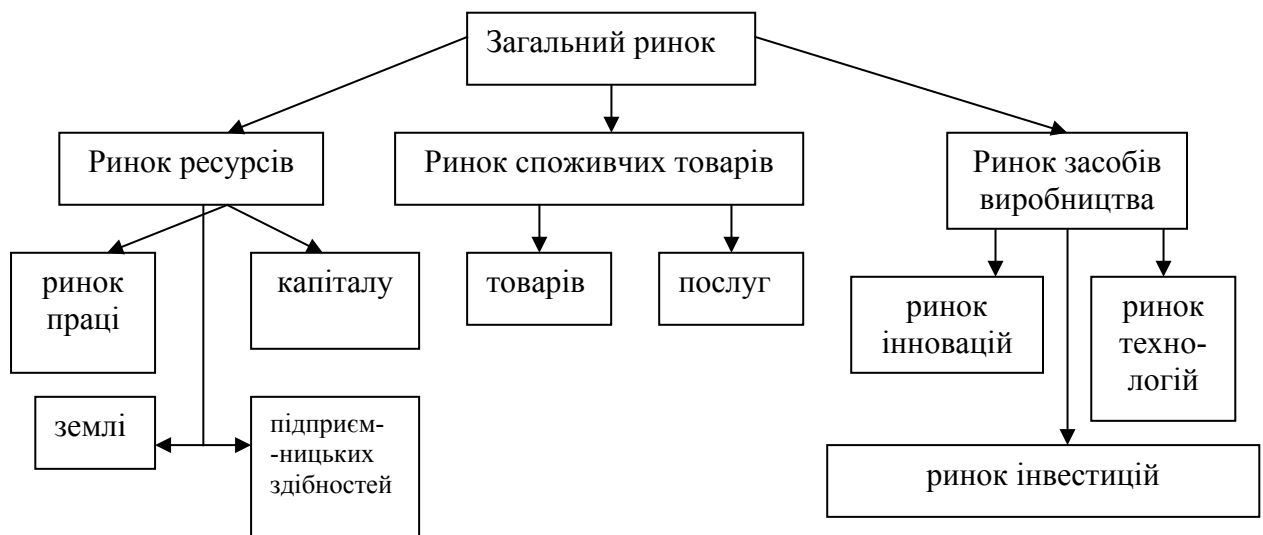
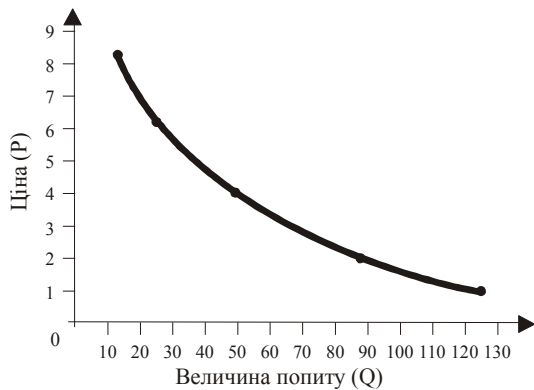

Рис. 1. Загальна структура ринку

Визначальною ланкою структури ринку є ринок споживчих товарів, він і визначає стан ринків ресурсів та засобів виробництва, які є похідними від нього.

2. Попит, закон попиту, фактори, що визначають попит

Попит – це платоспроможна потреба, бажання покупця придбати певну кількість певного товару при кожному з можливих рівнів цін.

Закон попиту: між ціною товару та його обсягом, що бажають придбати споживачі існує зворотня залежність, тобто при зростанні ціни – обсяг попиту зменшується і навпаки.

Рис. 2. Графік попиту

Головним фактором зміни попиту є ціна. Але існує низка **нецінових факторів**, що здійснюють на нього вплив:

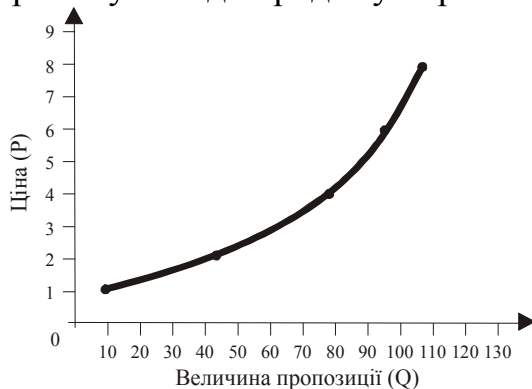
1. смаки та уподобання споживачів;
2. кількість споживачів на ринку;
3. грошові доходи споживачів;
4. ціна на споріднені товари (взаємозамінюючі та взаємодоповнюючі, **субституту** та **комплементи**);
5. споживчі очікування щодо майбутніх цін, наявності товарів тощо.

Слід розрізняти категорії **зміни попиту** і **зміни величини попиту**. **Збільшення попиту** відбувається під впливом нецінових факторів і на графіку відображається у вигляді руху всієї кривої вправо, у випадку зменшення – вліво. **Зміни величини попиту** відбуваються під впливом ціни і відображаються на графіку рухом точок в межах однієї кривої (A, B, C, D), збільшення – вправо, зменшення вліво.

З боку попиту ціна виконує **стримуючу функцію**, обмежуючи обсяги споживання.

3. Пропозиція, закон пропозиції, фактори, що формують пропозицію

Пропозиція – це кількість товару, яку здатний виробити і запропонувати до продажу виробник при кожному з можливих рівнів цін.

Закон пропозиції: між ціною на товар та обсягами його виробництва існує пряма залежність – збільшення ціни викликає збільшення обсягів виробництва і навпаки.

Рис. 3. Крива пропозиції

Крім ціни, на зміни пропозиції здійснює вплив низка **нецінових факторів**:

- 1) ціни на ресурси;
- 2) технологія виробництва, її удосконалення;
- 3) податки і дотації;
- 4) зміни цін на взаємозамінюючі та взаємодоповнюючі товари;
- 5) очікування;
- 6) кількість продавців.

Слід розрізняти категорії **зміни пропозиції** і **зміни величини пропозиції**. **Збільшення пропозиції** відбувається під впливом нецінових факторів і на графіку відображається у вигляді руху кривої вправо, а у разі зменшення – вліво. **Зміни величини пропозиції** відбуваються під впливом зміни ціни і на графіку відображаються рухом точок в межах однієї кривої (A, B, C, D), збільшення – вправо, зменшення – вліво.

З боку пропозиції ціна виконує **стимулюючу функцію**, заохочуючи виробників збільшувати обсяги виробництва у разі підвищення ринкової ціни.

4. Ціна і конкуренція

Ціна – це обсяг грошових коштів, за яким товар реалізується на ринку, який задовольняє як покупця так і продавця.

З боку продавця, ціна – це вираження собівартості товару плюс визначена норма прибутку. З точки зору покупця, ціна – це визначення його цінності для нього, спроможності задоволення його потреб.

Конкуренція (*competition* – змагання, *англ.*) – форма суперництва за економічне домінування, боротьба всередині різних груп економічних суб'єктів: продавців, споживачів, найманих працівників, інвесторів, кредиторів тощо. Збільшення кількості суб'єктів сприяє посиленню конкуренції і навпаки. Так, збільшення числа фірм-виробників унеможливорює монопольний контроль за цінами галузі, сприяє поліпшенню якості продукції.

Коли на ринку пропозиція перевищує попит і присутній надлишок продукції, має місце **конкуренція між продавцями**, які змагаються за споживачів. Коли ж на ринку попит перевищує пропозицію – виникає дефіцит і відповідне **змагання між споживачами**.

Існують *цінова* та *нецінова* види конкуренції. **Цінова конкуренція** спрямована на отримання конкурентних переваг за допомогою маніпулювання цінами. **Нецінова** конкуренція спрямована на підвищення якості продукції, зручності продажу та експлуатації товару, рекламу тощо. Нецінова конкуренція має місце переважно в умовах, коли товар не є стереотипним, а має певні відмінності.

Типи конкурентної поведінки: сумлінна (в межах чинного законодавства та суспільної моралі) та несумлінна (недобросовісна, протизаконна діяльність).

До **позитивних наслідків конкуренції** належать: підвищення якості, зниження ціни, створення певних „зовнішніх ефектів”, розвиток галузі та національної економіки взагалі, „відсіювання” підприємницьких здібностей.

До **негативних наслідків конкуренції** відносять: банкрутство багатьох підприємств та наслідки цього, монополізацію певних галузей, неможливість створення певних благ, які вимагають ефекту масштабу виробництва.

5. Ринкова рівновага

Ринкова рівновага – це стан, який задовольняє покупця і виробника, який досягається внаслідок взаємодії попиту і пропозиції, при цьому формується рівноважна ціна та рівноважний обсяг виробництва.

Механізм ринкового саморегулювання полягає у русі важелів попиту і пропозиції у випадку порушення ринкової рівноваги. Якщо пропозиція перевищує попит це створює надлишок продукції, і продавці починають реалізовувати його за нижчими цінами. У випадку перевищення попиту над пропозицією виникає ринковий дефіцит – нестача товарів. Тоді продавці починають піднімати ціни на свою продукцію, відновлюючи таким чином ринкову рівновагу.

У випадку збільшення пропозиції, під впливом нецінових факторів, при незмінному попиті буде знижуватись ціна і зростати обсяг реалізації і навпаки. Якщо при незмінній пропозиції зростатиме попит – то і ціна, і обсяги виробництва зростатимуть і навпаки.

Рівноважне збільшення як попиту, так і пропозиції під призведе до збільшення обсягів виробництва, а ціна залишиться на попередньому рівні.

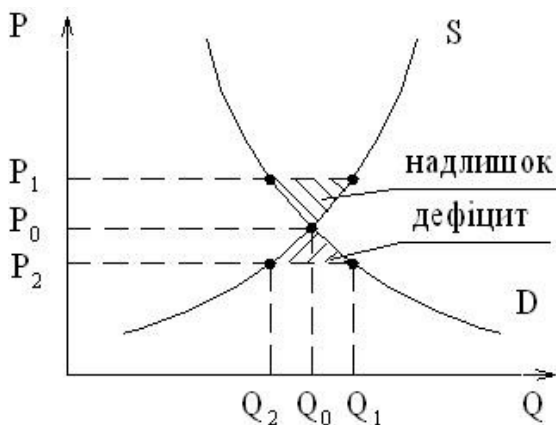

Рис. 4. Ринкова рівновага

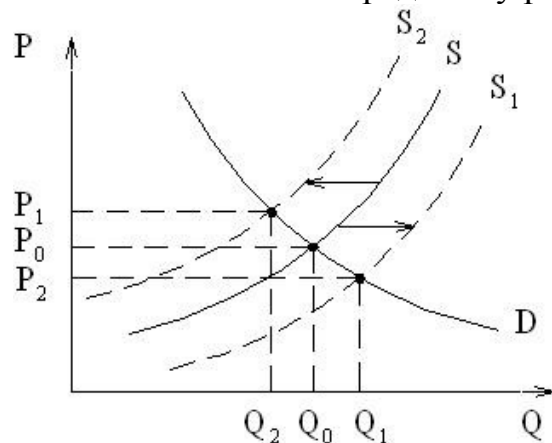

Рис. 5. Зміна пропозиції

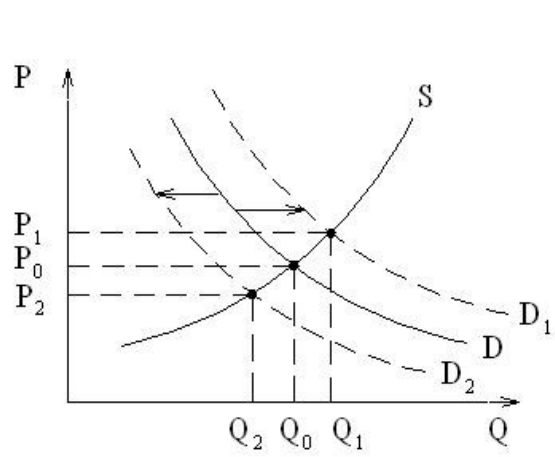

Рис. 6. Зміна попиту

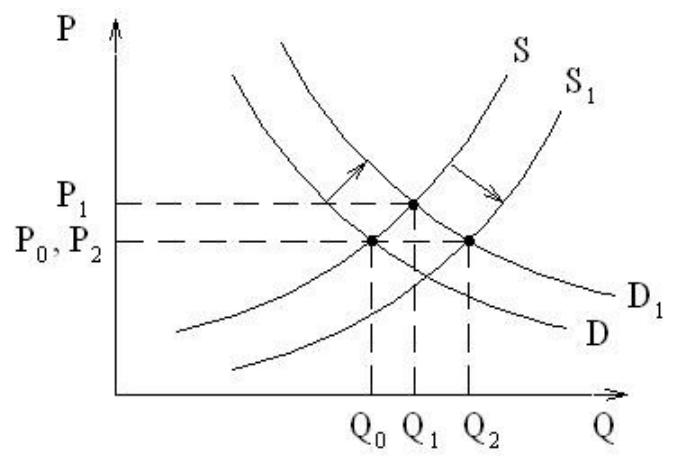

Рис. 7. Зміна попиту і пропозиції

Література:

1. *Яковенко Р. В.* Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
2. *Яковенко Р. В.* Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. *Яковенко Р. В.* Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. *Яковенко Р. В.* Робоча програма дисципліни „Основи економічної теорії” для студентів денної та заочної форми навчання за галуззю знань 13 „Механічна інженерія”, спеціальностей 131 „Прикладна механіка”, 133 „Галузеве машинобудування”, 274 „Автомобільний транспорт”, 192 „Будівництво та цивільна інженерія” / Р. В. Яковенко, Г. К. Волчкова. – Кропивницький : КНТУ, 2017. – 36 с. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6986/1/200pdf.PDF>.
5. *Яковенко Р. В.* Основи економічної теорії для технічних спеціальностей : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кропивницький : КНТУ, 2016. – 50 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6135/1/konsp16.PDF>.
6. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : конспект лекцій. Частина перша. / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 68 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6171/1/konspek1.PDF>.
7. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : конспект лекцій. Частина друга. / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 80 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6172/1/konspek2.PDF>.
8. *Яковенко Р. В.* Основи економічної теорії для студентів юридичного факультету : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КІРУЕ, 2016. – 50 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6419/1/konsUF.PDF>.
9. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : опорний конспект лекцій для студентів спеціальностей „Менеджмент” та „Міжнародні економічні відносини” / Роман Яковенко. – Кропивницький: КНТУ, 2016. – 72 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6168/1/Konspekt16O.PDF>.
10. *Яковенко Р. В.* Наукова робота студентів : методичні поради та рекомендації / Роман Яковенко. – Кіровоград : „ПіК”, 2009. – 40 с. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6104/1/nrsss17.PDF>.
11. *Яковенко Р. В.* Тести для контролю знань з навчальної дисципліни „Економічна теорія” / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : КНТУ,

20016. – 17 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6318/1/test16pdf.PDF>.

12. Яковенко Р. В. Тести для контролю знань з навчальної дисципліни „Основи економічної теорії” для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2011. – 24 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6319/1/test16teh.PDF>.

13. Яковенко Р. В. Економічна теорія : зразки практичних розрахункових робіт / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 22 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6424/1/zrazki.PDF>.

14. Яковенко Р. В. Актуальна тематика наукових досліджень студентів / Роман Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 5 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7097/1/256pdddf.PDF>.

15. Яковенко Р. В. Питання до заліку з дисципліни „Основи економічної теорії” для студентів денної та заочної форми навчання / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 4 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6989/1/203pdf.PDF>.

16. Яковенко Р. В. Вопросы для зачёта/экзамена по курсу «Основы экономической теории» в 2017-2018 учебном году для иностранных студентов / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 4 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7096/1/255pdf.PDF>.

17. Яковенко Р. В. Активізація контролю знань з паралельного вивчення економіки та англійської мови / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 8 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7414/1/301pdf.PDF>.

18. Яковенко Р. В. Допоміжна частина з паралельного вивчення економіки та англійської мови / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 11 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7415/1/302pdf.PDF>.

19. Яковенко Р. В. Економічні категорії, економічні показники та економічні закони : навчальний посібник з курсу «Основи економічної теорії» для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 20 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7416/1/303pdf.PDF>.

20. Яковенко Р. В. Анотація курсу „Основи економічної теорії” для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 7 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7394/1/293pdf.PDF>.

21. Яковенко Р. В. Суб’єктивістські доповнення до законів попиту і пропозиції / Р. В. Яковенко, І. І. Бідна // *Materials VII mezinarodni vedecko-prakticka konference [„Veda a technologie : krok do budoucnosti – 2011”]*. (Прага, Чехія, 27 лютого – 5 березня 2011 р.). – Praha : Publishing House „Education and Science” s.r.o., 2011. – Dil 7 : *Ekonomicke vedy*. – С. 46–49.

22. *Яковенко Р. В.* Цінова політика природних монополій як джерело економічної небезпеки в Україні / Р. В. Яковенко, Д. В. Яковенко // Оподаткування та економічна безпека держави в епоху діджиталізації : збірник матеріалів науково-практичного круглого столу, 23 лютого 2018 р., м. Ірпінь. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2018. – С. 229–232.

23. *Яковенко Р. В.* Ринкові чинники відтворення людського потенціалу / Роман Яковенко // Розвиток економічної думки : зб. наук. праць. – Кіровоград : „Поліграф-сервіс”. – 2009. – Вип. 2. – С. 216–231.

24. *Яковенко Р. В.* Розвиток галузевих ринків в умовах глобалізації / Р. В. Яковенко, О. В. Щельник // Розвиток економічної думки : зб. наук. праць. – Кіровоград : видавець Лисенко В. Ф. – 2015. – Вип. 8. – С. 67–72.